

SÖVDƏYAR MURADOV,
 BDU-nun tarixi muzeyinin müdiri
 e-mail: TarixVeOnunProblemleri@gmail.com

Ermənistan ərazisi Azərbaycan torpaqlarıdır

Tarixi faktlar

Tarixdən məlumdur ki, Türkiyə və İranın Rusiya ilə dəfələrlə müharibələri olmuşdur. Müharibələrin gedişi zamanı Rusiya çalışmışdır ki, bu iki müsəlman ölkələrlə həmsərhəd olan bir sahəni ələ keçirib özü üçün müdafiə bazası yaratsın. Bu sahədə ona sədaqətlə xidmət edə biləcək, satqınlığı, cəsusluğu, ikiüzlülüüyü, ağasına qənim olan bir millət tapmalıydı ki, oralarda yerləşdirsin, bu isə yalnız və yalnız erməni milləti idi. Belə xarakterli millət yalnız erməni milləti idi. Ona görə ki, 1812-ci ildə Rusiya-Türkiyə müharibəsi zamanı ermənilər Türkiyənin məğlub olması, Krımın zəbt edilməsi işində Rusiya hökumətinə və onun qoşun hissələrinə hər cəhətdən inam yaradan ermənilər idi. İran və Türkiyə sərhədləri arasında buna sədaqətlə xidmət edən millət ancaq və ancaq ermənilər idi. Bu məsələni diqqət mərkəzində saxlayan Rusiya dövləti 1813-1826-1827-ci illər müharibələri dövründə Türkiyə və İranla apardığı müharibələrdə qələbə əldə etdi.

Qafqazda və Zaqafqaziyada böyük torpaqlar ələ keçirildi. Fərsəti əldən verməyən Rusiya dövləti 1828-ci ildə bildiyimiz kimi, İrandan 40 min, Türkiyədən 90 min nəfər erməni gətirib İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarını torpağından qovulmuş Azərbaycan ərazilərində yerləşdirmişdilər. 1828-ci ilin martın 20-də I Nikolay əmr verib İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarını erməni vilayəti elan etdi.

Gətirilmiş ermənilər azərbaycanlılara xəta törətmək, onların mal-heyvanını oğurlamaq, bacardıqları qədər ziyan vurmaqla məşğul olurdular. Ermənilər qəsdən belə bir yerlərdə yerləşdirilmişdir. Nəzərə alaraq ki, o vaxtlar azərbaycanlılar mal-heyvan, əkin-biçinlə məşğul olurdular. Gələn ermənilər ərazinin yaylaq və qışlaqlarına yaxın yerlərdə yerləşdirilmişdir. Elə buna görə də erməni-müsəlman ziddiyyətlərinə gətirib çıxarırdı. Bu vəziyyəti qaydaya salmaq üçün bir sıra xan və bəylər birlikdə Rusiyanın İrandakı səfiri və işin təşkilatçısı olan Qriboyedovun yanında olub. Müsəlmanların tərəkmə vəziyyətdə yaşamaları gətirilən erməniləri elə yerdə yerləşdirilsin ki, müsəlmanlara maneçilik törədməsin, bu məsələni Qriboyedovla razılaşdırılmışdır. Və bu razılığa baxmayaraq, erməniləri elə yerlərdə yerləşdirdilər ki, hər vaxt azərbaycanlılara maneçilik törədirdilər.

Bu uzaqgörən xanlar başa düşürmüşlər ki, ermənilər harada yerləşir, bir vaxtdan sonra deyəcəklər ki, bu yer, bu kilsə mənim ulu babamın olub. Elə indi də belə şər, böhtanla məşğul olaraq böhtanları deyirlər. Beləliklə, gətirilmiş erməniləri Araz çayından 6-7 km aralı olan XII-XIII əsrlərdə tikilmiş Xorvirab kilsəsi ətrafında yox, Araz çayının 25-30 km-də olan Vedi rayonunun ən az məhsuldar, nisbətən su qıtlığı və daşlı-kəsəkli dağın dibində yerləşdirildi.

Qəmərli rayonunda Arazdan daha çox aralı olan İmanşalı, Qöyləsər, Toxanşalı, Qəmərli Yuva, Ayaslı, Uğurbəyli, Dəllər kəndlərində ermənilər yerləşdirildi.

1828-30-cu illərdə gətirilən ermənilər Dərələyəz zonasında ən dağlıq yerlərdə yerləşdirilirdi. Bu zonada iki rayon var: Keşişkənd və Paşalı rayonları. Burada 64 kənddən 8-i erməni adı ilə çağırılırdı.

İrəvan ətrafında olduğu kimi, Göyçə gölü ətrafında əhalinin sıx-sıx yerləşmiş olduğu yerlərdən biri olmuşdur. 1914-cü ilə kimi bu ətrafda 100 kənd olmuşdur. Bu kəndlərdən 40 erməni, 60 isə Azərbaycan kəndləri var.

Göyçə gölü ətrafında ermənilər yerləşdirilən zaman onlar gölün cənubunda Qamışlı (Basarkeçər), Qırxbulaq, Tuskulu, Aşağı zoğallı, Gödəkbulaq, Alçalı, Kolanlı və ümumiyyətlə, 30-a yaxın kənd vardır ki, hamısı azərbaycanlı kəndləri idi.

Beləliklə, bu kəndlərdə yaşayan azərbaycanlılara qarşı amansız cəza verilirdi, insanlar öldürülürdü. Bu vəhşiliyə tab gətirməyən yerli azərbaycanlılar 1918-1919-cu illərdə yuxarıda adları çəkilən